Оригинални научни рад 331.55:338.2(497.11)
doi:10.5937/zrpfns51-15249

Др Горан Б. Милошевић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
G.Milosevic@pf.uns.ac.rs

ФАКТОРИ ПРОМЕНА НА ТРЖИШТУ РАДНЕ СНАГЕ СРБИЈЕ[1]

Сажетак: *Тржиште рада показује изражене осцилације између понуде и тражње, што у основи одражава економски амбијент српске привреде. Те промене на тржишту рада су последица економске политике земље, услова пословања, законске регулативе, социјалних потреса, токова сиве економије и других економских, социјалних, правних и политичких фактора. Раст запослености радне снаге ствара услове за већи ниво упослености свих економских ресурса, што ће на дужи рок омогућити раст бруто домаћег производа и бољи положај свих економских субјеката у земљи. Држава мора изградити инструменте којима ће развијати приватну иницијативу и отварање нових радних места. Неопходно је створити амбијент који ће стимулисати инвестиције и већу упосленост привреде, што ће имати за резултат и већу запосленост.*

Кључне речи: *национална економија, тржиште, радна снага, незапосленост, бруто домаћи производ, инфлација, монетарна политика, фискална политика, инвестиције.*

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Остварити високу запосленост, стабилност цена и стабилну стопу привредног раста циљ је сваке националне економије. Остварење постављеног циља, ма како на први поглед изгледало једноставно, захтева увек решавање бројних економских, социјалних, политичких правних и других конфликата. Рационалност одлучивања носиоца економке политике захтева избор (у

[1] Рад је заснован на истраживањима вршеним у оквиру научноистраживачког пројекта под називом „*Правна традиција и нови правни изазови*“ који се финансира из изворних прихода Правног факултета Универзитета у Новом Саду.

датом тренутку) приоритета међу датим циљевима. Економија избора у условима ограничених ресурса указује да се циљ може постићи само на рачун делимичног или непотпуног остварења других циљева.

Остварење пожељног нивоа макроекономских резултата не може се остварити без структурних реформи, уз подизање нивоа продуктивности.[2] Жељена продуктивност у свакој националној економији саджински условљена је пожељним нивоом запослености. Раст запослености радне снаге ствара услове за већи ниво упослености свих економских ресурса, што на дужи рок повећава ефикасност читаве домаће производње, као и конкурентност домаћих производа на међународном тржишту. Ово ствара претпоставке за раст бруто домаћег производа, чиме ће се положај свих економских субјеката у земљи побољшати.[3]

У савременим привредним системима значајан сегмент политике повећања запослености и смањења незапослености представља регресирање постојећих радних места запослених из буџетских средстава. Субвенције су присутне код неформалних радних места и додатног запошљавања у форми: социјализације појединих сегмената друштвене репродукције, изградње објеката друштвеног стандарада и економске инфраструктуре, ширења јавних функција државе, фондова и јавних служби, преквалификације и доквалификације радника, примене научно-истраживачких резултата рада и стручног образовања кадрова и слично.[4] Међутим, буџетски дефицит и раст јавног дуга делује на ограничење моћи буџета у регулисању политике запослености.

Подстицање привредног раста, равномерна расподела рада или незапослености (односно тренд ка скраћењу радног времена), привремено одрицање од реалних зарада (тј. нижим реалним платама избећи ерозију добити),[5] повећање продуктивности, примена нових технологија, елиминисање политичких мера на тржишту радне снаге, израз су осмишљене стратегије смањења незапослености.[6] Елиминисање поремећених односа понуде и тражње на тржишту радне снаге је у побољшању инвестиционе политике.

Економска активност у Србији одвија се уз деловање многобројних фактора који негативно делују на економски простор и тиме подстичу динамику и развој нелегалног тржишта рада. Сиво тржиште рада ствара нелегалну конкуренцију између субјеката пословања, умањује пословни резултат, негативно делује на макроекономска кретања и подстиче друге девијентне

---

[2] Г. Милошевић, Л. Батуран, (2017), Економска анализа минималне цене рада у Србији, Радно и социјално право, број 1/2017, Београд, стр.142.

[3] Г. Милошевић, Л. Батуран, (2017), наведено дело, стр. 142.

[4] Г. Милошевић, (2016)., Основи економије, Нови Сад, стр. 257.

[5] Ж. Ристић, (2001)., Фискални менаџмент, Београд, стр. 170.

[6] Г. Милошевић, (2016), наведено дело, стр. 258.

појаве у привреди и друштву. Пад привредних инвестиција и контракција инвестиционе тражње у условима високих каматних стопа, један су узрок пораста незапослености и препрека за оживљавање конјуктуре.

Бројност и разноврсност фактора који утичу и могу утицати на тржиште рада захтевају економску анализу. Макроекономска кретања и други фактори[7] који делују на промене тржишта радне снаге у Србији, биће предмет наше анализе, без улажења у проблематику колико они у исто време погодују неким другим позитивним или негативним појавама присутним у српској националној економији.

2. ТРЖИШТЕ РАДНЕ СНАГЕ

Тржиште можемо дефинисати као место сучељавања понуде и тражње различитих добара и услуга. То значи да предмет тржишне размене могу бити економски ресурси: људски, природни и материјални. Зависно од предмета размене, у оквирима одређеног тржишног простора формираће се одговарајуће тржиште роба и услога. Уколико су предмети размене људски ресурси, то значи да је у оквиру одређеног простора успостављено тржиште радне снаге. Дакле, тржиште које за предмет размене има људске ресурсе је тржиште радне снаге.

Радна снага на тржишту може понудити оно што она једино и има, а то је њен рад (умни и физички). Насупрот понуди, на страни тражње у оквиру тржишта радне снаге, присутни су различити субјекти у форми послодаваца, којима је потребна одређена количина рада да би остварили своју улогу у одређеној пословној активности.

У оквирима једне националне економије, на тржишту радне снаге можемо идентификовати оне који су запослени и оне који су незапослени и траже посао. Под запосленим подразумевају се лица која имају формално правни уговор о запослењу, односно заснован радни однос са послодавцем, на одређено или неодређено време; лица која раде ван радног односа, на основу уговора о делу или на основу уговора о обављању привремених и повремених послова; лица која обављају самосталне делатности или су оснивачи привредних друштава или предузетничких радњи; као и лица која обављају пољопривредне делатности а налазе се у евиденцији Централног регистра обавезног социјалног осигурања.[8]

---

[7] Предмет анализе односи се само на најзначајније факторе (по оцени аутора овог рада) који делују на тржишту рада Србије.

[8] Извор: Републички завод за статистику: http://www.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Zaposlenost%20i%20zarade/ZP20/zp20062016.pdf

Под незапосленим се подразумевају лица која желе да раде, али током целог референтног периода нису обављала никакав редован посао којим би стицала средства за живот.[9] Незапосленост представља онај део радне снаге који је без посла, који је регистрован као незапослен и налази се у потрази за послом. Разлози незапослености су бројни, могу бити продукт природне тежње појединаца да промене посао, али и резултат сруктурних неусклађености потреба привреде и понуде радне снаге. Незапосленост која се редовно јавља у свакој тржишној привреди као последица краткорочне неусклађености понуде и тражње радне снаге назива се природна незапосленост.[10] Природна незапосленост је својствена свакој привреди. У сваком тренутку постоји одређени број људи који тренутно тражи посао, као и одређени број радника који су изгубили посао.[11]

Услови пуне запослености привреде подразумевају једнакост стварног и потенцијалног производа. То је привреда у којој нема незапослених чинилаца производње.[12] Насупрот условима пуне запослености, услови незапослености људских ресурса стварају велики „притисак“ на носиоце економске политике, што резултира доношењу политичких одлука усмерених на тренутно решавање социјалних проблема. Неупослени људски ресурси стварају велику разлику између потенцијалног и стварног бруто домаћег производа, што привреди представља велики проблем, а носиоцима власти велики изазов.[13] Држава мора изграђивати инструменте којима ће развијати приватну иницијативу и отварање нових радних места. Неопходно је створити амбијент који ће стимулисати инвестиције и већу упосленост привреде.

3. ДИНАМИЧНОСТ ТРЖИШТА РАДНЕ СНАГЕ СРБИЈЕ

Процес промена који је захватио Србију, своје деловање испољио је и у оквирима привредних кретања. Те и такве промене огледају се кроз развој нових технологија, крах одређених индустријских грана и структурне неусклађености у привреди. То има одраза на несклад између квалификације и слободних радних места, што увећава незапосленост.

---

[9] Статистички годишњак Југославије 1998, Савезни завод за статистику, Београд, 1998, стр. 87-90.

[10] Д. Гњатовић, (2003), Основи макроекономије, стр. 23.

[11] У периодима до 80-тих година прошлог века сматрало се да је природна стопа незапослености на нивоу од 2,5%, а већ 80-тих година она је достигла ниво од 5,5%. Почетком 21 века сматра се да стопа незапослености која се креће у висини до 7% може се сматрати природном стопом незапослености.

[12] Међутим, и у условима пуне запослености привреде постоји један део незапослене радне снаге као последица фрикционе или привидне незапослености.

[13] Г. Милошевић, Л. Батуран, (2017), наведено дело, стр. 142.

Незапосленост представља један од основних проблема са којим се суочава српска привреда. Висока стопа незапослености у Србији последица је структурне неусклађености захтева привреде и понуде радне снаге, али и привредне нестабилности и хроничне немогућности запослења радне снаге.

Према званичним подацима тржиште радне снаге показује озбиљне осцилације у погледу кретања запослених. Број запослених у Србији у периоду од 2000. године до првог кватрала 2017. године (табела 1), смањен је за 319.376 лица, што озбиљно нарушава флексибилност тржишта радне снаге. Велика незапосленост представља огроман притисак на државу и њене социјалне фондове, али и на смањење конкурентске позиције радне снаге на тржишту рада. Раст незапослености из аспекта цене рада, ставља раднике на тржишту рада у веома неповољан положај, јер им међусобни конкурентски притисак обара ниво зарада.[14]

Стопа незапослености[15] у Србији у референтном периоду од 2000. до 2017. године је изнад природне стопе незапослености (табела 1). Према званичној статистици стопа незапослености је порасла са 12,9% из 2000. године на 20,9% 2006. године, да би након тога пала на ниво од 13,6% колико је износила 2008. године. У оквиру посматраног референтног периода незапосленост показује цикличне осцилације које су одраз цикличних кретања у оквиру националне економије Србије. Незапосленост из 2008. године са 13, 6%, порасла је на ниво од 23,9% у 2012. години, да би након тока дошло до смањења незапослености на ниво од 14,6% колико се стопа незапослености креће у првом кварталу 2017. године.[16]

Подаци о кретању радне снаге на тржишту рада Србије, показују да је број незапослених из 2012. године до првог квартала 2017. године смањен са 23,9% на 14,6% што претставља укупно смањење за 9,3%, односно, незапосленост се у протеклих пет година просечно годишње смањила за 1,86%. Поставља се питање, полазећи од укупног економског амбијента српске привреде, да ли су тако повољни трендови смањења незапослености реалност, односно, да ли је пад незапослености који се региструје од краја 2012. године реалан или је последица непоузданости података који описују тржиште рада. Одговор на ово питање постаје значајно из више аспеката, а посебно из аспекта реалности сагледавања тржишта рада Србије.[17]

[14] Г. Милошевић, Л. Батуран, (2017), наведено дело, стр. 142.

[15] Стопа незапослености представља удео незапослених лица у активном становништву.

[16] Извор: Министарство финансија, Основни индикатори макроекономских кретања, 28.06.2017. године. Страници сајта: http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=13270; приступљено 21. јула 2017. Број незапослених у Србији у првом кварталу 2017. године износио је 700.947 становника.

[17] Републички завод за статистику ради прецизности кориговао је своје податке о радној снази, преласком на нови извор података за 2014 и 2015. годину, што такође може изазвати недоумицу о поузданости података. Видети: Републички завод за статистику:

Ако наш предмет анализе усмеримо на податаке о запослености и незапослености који се односе на период од 2010. до 2014. године (табела 1) уочава се неусаглашеност података о кретању запослености и незапослености изражених у апсолутним износима и стопи незапослености. Подаци за 2011. годину указују, да је укупан број запослених 1.866.170, што је смањење броја запослених у односу на претходну годину за 35.028 лица, а број незапослених 745.187 лица, што у односу на претходну годину значи раст незапослених за 15.667 лица. Раст незапослености у односу на претходну 2010. годину изражено стопом је за 3,8%, односно, стопа незапослености је у 2011. години 23,00%. У 2012. години број запослених је 1.865.614, што је незнатно смањење броја запослених у односу на 2011. годину за 556 лица. Број незапослених у 2012. години је 761.486 лица, што у односу на претходну 2011. годину значи раст незапослених за 16.299 лица. Стопа незапослености је 23,9%, што претставља њен раст за 0,9%.

У 2013. години број запослених је 1.864.783, што је смањење броја запослених у односу на претходну годину за 831 лице. Број незапослених у 2013. години је 769.546, што представља раст незапослености у односу на претходну 2012. годину за 8.060 лица. Међутим, стопа незапослености у 2013. години је на нивоу од 22,1%, што представља пад незапослености у односу на претходну годину за 1,8%. Раст незапослености који је евидентно исказан у апсолутним износима за 2013. годину, овде није у корелацији са стопом кретања незапослености, која изражава пад незапослености за 1,8%. Посматрано из аспекта реалности података, неусклађеност кретања броја незапослених у апсолутним износима, са стопом кретања незапослених на тржишту радне снаге у 2013. години може значити израз непоузданости.[18] У 2014. години присутна је такође неусаглашеност у кретању запослених и незапослених. Број запослених је 1.845.494 лица, што претставља у односу на претходну годину смањење броја запослених за 19.289 лица. Број незапослених у 2014. години је 741.906 лица, што у односу на 2013. годину значи смањење незапослености за 27.640 лица, односно стопа незапослености је 19,2%, што је њено смањење за 2,9% у односу на претходну годину. Током 2015. и 2016. године на основу података о кретању радне снаге може се уочити релативна усаглашеност односа у кретању броја запослених и незапослених.

Саопштење за јавност од 11.05.2016. године: Анкета о радној снази, ревидирани подаци за 2014, и 2015. годину.

[18] Како ревидирани подаци РЗС о броју запослених не обухвата регистроване индивидуалне пољопривреднике, постоји могућност статистичке грешке, али полазећи од становишта да се смањује број лица који се баве пољопривредном делатношћу мишљења смо да ово не може бити разлог непоузданости података.

Година	Укупан број запослених[19]	Број лица која траже запослење	Активно незапослена лица	Стопа незапослености
2000	2.264.376	/	/	12,9
2001	2.257.770	780.541	/	12,2
2002	2.207.903	904.494	/	13,3
2003	2.168.678	944.939	/	14,6
2004	2.166.949	969.888	859.728	18,5
2005	2.171.457	990.669	895.697	20,8
2006	2.115.135	1.011.139	916.257	20,9
2007	2.085.242	850.802	785.099	18,1
2008	2.081.676	794.000	727.621	13,6
2009	1.984.740	812.350	730.372	16,1
2010	1.901.198	802.840	729.520	19,2
2011	1.866.170	833.268	745.187	23,0
2012	1.865.614	870.186	761.486	23,9
2013	1.864.783	888.359	769.546	22,1
2014	1.845.494	867.948	741.906	19,2
2015	1.896.295	857.246	724.096	17,7
2016[20]	1.920.679	828.439	700.947	15,3
2017[21]	1.945.000	/	689.000	14,6

Табела 1: Кретање на тржишту радне снаге у Србији у периоду 2000 – 2016[22]

[19] Републички завод за статистику је кориговао податке о броју запослених, преласком на нови извор података (Централни регистар обавезног социјалног осигурања). Подаци су дати према евиденцији НСЗ. Податак не обухвата регистроване индивидуалне пољопривреднике.

[20] Годишњи просек за 2016. годину израчунат је као аритметичка средина броја запослених за свих 12 месеци. Извор: Републички завод за статистику – сајту приступљено 14.08.2017. године http://www.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=26.

[21] Подаци се односе на први квартал 2017 године Министарство финансија, Основни индикатори макроекономских кретања 28.06.2017. године; – страници сајта министарства: http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=13270; приступљено 21.07.2017.

[22] Извор: 1) Министарство финасија – Билтен јавних финансија број 152, април 2017 и Министарство финансија, Основни индикатори макроекономских кретања 28.06.2017. године; – страници сајта министарства: http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=13270; приступљено 21.07.2017; и 2) Републички завод за статистику (РЗС) – страници сајта (РЗС) приступљено 14.08.2017. http://www.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=24, .

На релативну непоузданост података о кретању ране снаге указује и Фискални савет. Према оцени Фискалног савета раст броја запослених последњих година морао би да остави јасан траг у економији сваке земље, а тај траг у Србији не постоји.[23] На непоузданост званичних података о тржишту рада указује и то што је, непосредно пре последњег повећања запослености, Србија у периоду од 2008 до 2012. године имала неуверљиву епизоду огромног смањења запослености – неусклађену са кретањем свих других повезаних макроекономских индикатора у Србији.[24]

4. ДЕТЕРМИНАНТЕ ПРОМЕНА НА ТРЖИШТУ РАДА

Релативна непоузданост података на тржишту рада може бити резултат примењене нове методологије[25], начина обухвата запослених[26] и незапослених[27],

---

[23] Озбиљне сумње у званичне статистичке податке видети код: Петровић, Павле; Брчеревић, Данко; Минић, Слободан (2016): Економски опоравак, запосленост и фискална консолидација: Поуке из 2015. године и изгледи за 2016. и 2017. годину. *Економика предузећа,* год. 64, бр. 1-2 (верзија објављена на сајту Фискалног савета http://www.fiskalnisavet.rs/doc/istrazivacki-radovi/FS%20radni%20dokument%20-%20KBF%202016%20SRB.pdf). Слично и: Брчеревић, Данко; Арсић, Милојко (2013): Утицај непоузданости статистичких података на креирање економске политике у Србији. *Квартални монитор,* бр. 35, 71-72.

[24] Видети: Петровић, Павле; Брчеревић, Данко; Минић, Слободан (2016): Наведено дело.

[25] http://www.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Zaposlenost%20i%20zarade/SMET/SMET019050C.pdf.

При спровођењу истраживања „анкете о радној снази" примењена су методолошка решења која су усклађена са препорукама и дефиницијама Међународне организације рада (International Labour Organization – ILO) и захтевима Евростата (European Statistical Office), чиме је обезбеђен најважнији извор за међународно поређење података Републике Србије са другим земљама у области статистике рада. Коришћене су дефиниције и препоруке објављене у методолошком материјалу Евростата: Council Regulation (EC) No 377/2008, Council Regulation (EC) No 577/98, Commission Regulation (EC) No 430/2005.

[26] http://www.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Zaposlenost%20i%20zarade/SMET/SMET019050C.pdf. Запослени су лица која су најмање један сат у посматраној седмици обављала неки плаћени посао (у новцу или натури), као и лица која су имала запослење, али која су у тој седмици била одсутна са посла. У запослена лица, поред лица која имају заснован радни однос и раде у предузећу, установи или у другој врсти организације или раде као приватни предузетници, укључују се и индивидуални пољопривредници, помажући чланови у домаћинству, као и лица која су обављала неки посао који су самостално пронашла и уговорила (усмено или писмено) без заснивања радног односа и којима је тај рад представљао једини извор средстава за живот. Према томе, у Анкети се не узима у обзир формални статус лица које се анкетира, него се радни статус тог лица одређује на основу стварне активности коју је оно обављало у посматраној седмици.

[27] http://www.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Zaposlenost%20i%20zarade/SMET/SMET019050C.pdf. Незапослени су лица која у посматраној седмици нису обављала ниједан

као и бољег и свеобухватнијег начина сажимања података о: мигрантским кретањима ка иностранству, сезонској запослености, запослености на привременим и повременим пословима, запослености у сивој зони и кретању одлива радне снаге по основу стицања пензије. Полазећи од наведеног у наставку рада посматрамо усклађенос и функционалну зависност кретања повезаних фактора који утичу или могу утицати на кретања у оквиру тржишта рада Србије.

Промене на тржишту рада у Србији су сталне и цикличне и оне одражавају стање српске економије. Те промене су резултат: процеса деаграризације – масовног напуштања села; перманентног опадање акумулиране и репродуктивне способности привреде; рестриктивне економске политике; непланске кадровске политике; неуважавања проблема запослености; неуважавања демографског фактора од стране социјално-економске политике у најширем смислу речи; фиктивне слике сигурности радног места и социјално-економског статуса; непрекидног пораста спољних економских миграција и других промена.[28] Поред наведеног, промене на тржишту рада су последица економске политике земље, кретања макроекономских агрегара, услова пословања, законске регулативе, социјалних потреса, токова сиве економије и других економских, социјалних, правних и политичких фактора.

4.1. Природна кретања

Кретање становништва у форми природног прираштаја, мигрантских кретања, сезонске запослености, запослености на привременим и повременим пословима, запослености у сивој зони, као и кретање одлива радне снаге по основу стицања пензије, могу утицати на токове тржишта рада.

У периоду од 2012. до 2017. године дошло је до смањења броја становника Србије за 161.225 лица, што значајно мења стање у погледу броја лица на тржишту рада, али и структурни однос између запослених и незапослених. То потврђује и званична статистика кроз негативно изражени природни прираштај у наведеном периоду (табела 2).

плаћени посао, нити су имала посао са којег су одсуствовала и на који су могла да се врате након истека одсуства, под условом да су задовољавала следеће критеријуме: да су у последње четири седмице предузимала активне кораке у циљу налажења посла и да су, уколико би им посао био понуђен, била у могућности да почну да раде у року од две седмице; да у последње четири седмице нису активно тражила посао, јер су нашла посао на којем је требало да почну да раде након истека посматране седмице, а најкасније за три месеца.

[28] Г. Милошевић, (2016), наведено дело, стр. 256.

Година	Број становника	Природни прираштај	Број корисника пензије[29]
2012	7.201.497[30]	– 35.143	1.703.140[31]
01.01.2017.	7.040.272[32]	– 36.100	1.715.968[33]

Табела 2: Природно кретање становништва[34]

Број корисника пензије повећао се у периоду од 2012. до 2017. године за 12.828 лица, са тенденцијом даљег раста, што додатно мења слику односа између запослених и незапослених на тржишту рада. Мигрантских кретања ка иностраном тржишту рада и раст рада на црно, продукт су високе незапослености и ниске цена рада. Ова кретања продукују смањење понуде рада на домаћем тржишту, што се рефлектује у виду пада незапослености. Ако овом додамо и методолошки обухват запослених кроз привремене и повремене послове, исказана незапосленост се додатно смањује.

4.2. Бруто домаћи производ (БДП)

Неефикасна привредна активност, раст јавног дуга, спољнотрговински дефицит, раст незапослености, структурна неусклађеност привреде и слично, резултат су промашаја у оквиру дефинисане и спровођене економске политике, али и основни генератор испољених развојних, односно економских проблема Србије. Промашаји у развојној политици Србије у претходном периоду понављали су се из године у годину и видљиви су кроз цикличне осцилације кретања БДП. Промене у кретању БДП утичу и на промене тржишта радне снаге. Да би позитивни ефекти раста БДП били видљиви и на тржишту рада потребан је проток времена, односно временска стабилизација тржишта.

---

[29] Извор: Републички фонд пензијског и инвалидског осигурања

[30] Извор: РЗС: http://www.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=162, на дан 23.08.2017. Процена броја становника на основу Пописа 2011. године.

[31] Извор: Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање. Статистички месечни билтен децембар, 2012. http://pio.rs/images/dokumenta/statistike/decembar2012/mesecni%20bilten%20-%20decembar%202012-lat.pdf

[32] Извор: РЗС: http://www.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=2, на дан 23.08.2017. Процена броја становника на основу Пописа 2011. године.

[33] Извор: Подаци се односе за јун 2017. Године. Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање. Статистички месечни билтен VI / 2017. http://pio.rs/images/dokumenta/statistike/2017/RF%20PIO%20-%20Statisticki%20mesecni%20bilten%20-%20jun2017.pdf.

[34] Извор: РЗС: http://www.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=163, на дан 23.08.2017. Процена броја становника на основу Пописа 2011. године, и Републички фонд пензијског и инвалидског осигурања.

Периоди изражене нестабилности привредних кретања и негативни резултат БДП пре 2002. године, захтевао је један временски оквир стабилности привреде и усаглашеност кретања макроекономских агрегата који ће омугућити промене на тржишту радне снаге. Тако, у периодима раста БДП бележимо тенденције раста незапослености. У периоду од 2002. до 2006. године стопа незапослености је порасла са 13,3% на 20,9%, док је БДП изражавао раст од 4,4% до 9% (табела 3). Смањена незапосленост током 2007. и 2008. године резултат је раста привредне активности током наведеног, али и претходног периода.

Негативни ефекти привредне кризе која је захватила привреду Србије видљиви су током 2009. године када БДП бележи негативан резултат од – 3,1%. Негативна привредна кретања имала су одраз и на процес кретања незапослености која 2009. године показује тенденцију раста у односу на претходну годину и износи 16,1%. У наредном периоду од 2009. године до 2012. године БДП показује цикличне осцилације и негативан резултат током 2012. године од -1,00%, што је имало утицаја и на кретање запослености и незапослености. Незапосленост је непрекидно расла по просечној годишњој стопи од 1,9%, тако да је достигла ниво од 23,9%. У посматраном периоду (2009-2012 година) број запослених у апсолутним износима смањен је за 216.068 лица.

Период од 2013. године до 2017. године одликује благи опоравак привредних активности. Током 2015. године и 2016. године БДП је растао по стопи од 0,8%, односно 2,8%, што је знак оживљавања привредне активности Србије. У оквиру овог периода дошло је према званичним подацима до значајног смањења незапослености за 7,6%, односно стопа незапослености у децембру 2016. године износила је 15,3%.

Евидентно да је на тржишту рада Србије дошло до одређених промена које су резултирале падом незапослености и растом запослености. Међутим, овде се морамо сложити са оценом Фискалног савета да раст броја запослених мора да остави јасан траг у економији сваке земље, а тај траг у Србији није најјаснији. Бруто домаћи производ, који се најчешће ставља у однос са кретањем запослености (Окунов закон)[35], је 2012. године показао негативан резултат од -1,00%, 2013. године раст од 2,6%, 2014. године пад од -1,8%, 2015. и 2016. године раст од 0,8%, односно 2,8%. Окунов закон упозорава на неопходност раста привредних активности као предуслова смањења незапослености. Наиме, према Окуновом закону, раст реалног БДП треба да буде изнад 3% да би незапосленост почела да се смањује. Резултати раста

[35] Амерички економиста А. Окун анализирао је међузависност између кретања реалног GDP-а и незапослености. На основу анализе привреде САД, Окун је извео закључак о чврстој повезаности стопе незапослености и националног производа. Наиме, према Окуновом закону, пад реалног GDP-а за три процента повећава стопу незапослености за 1%.

БДП у Србији стварају услове за смањење незапослености, али су они ипак такви да тај раст током посматраног периода није према нашем становишту, оног нивоа који би могао са поузданошћу да се оцени као услов смањења незапослености од 7,6% у посматраном временском оквиру.

2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 20162 2017

Година	Промене, према претходној години, %
2002	7,1
2003	4,4
2004	9,0
2005	5,5
2006	4,9
2007	5,9
2008	5,4
2009	-3,1
2010	0,6
2011	1,4
2012	-1,0
2013	2,6
2014	-1,8
2015	0,8
2016	2,8

Табела 3. Стопе реалног раста БДП[36]

4.3. Потрошња, инвестиције и спољна трговина

Пад привредне активности доводи до значајних промена у социо-економском положају становништва. Пад стандарда, пораст сиромаштва, изражена економска несигурност, неизвесност и неперспективност, само су неке од карактеристика стварности и живота. У нашој земљи пад реалних расположивих средстава догодио се код свих социо-економских категорија домаћинстава. Он је највећи код домаћинстава административних радника и пензионисаних домаћинстава, а најмањи у домаћинствима пољопривредника.[37]

Свака друштвена заједница настоји да унапреди услове живота и рада својих грађана, што подразумева улагање у будућност. Да би се остварила развојна будућност привреде, потребна су улагања у нове пројекте, техно-

[36] Извор: РЗС. Методологија ESA 2010. 2 Процена РЗС. БДП као сума четири квартала (обрачунато у МФИН) Промене, према претходној години, %.

[37] Г. Милошевић, (2016), наведено дело, стр. 169.

логије, организацију, менаџмент и слично. Могућност реализације инвестиција подразумева спремност и способност привредних субјеката, друштвене заједнице и страног капитала да улажу у одређене развојне пројекте.[38]

Године	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Приватна потрошња (у %)	-0,2	-0,5	0,9	-2,0	-0,6	-1,3	0,5	0,8
Приватне инвестиције (у %)	-23,7	-7,9	7,3	14,3	-7,7	-5,8	4,3	2,0
Државна потрошња и инвестиције (у %)	-4,4	0,1	-0,5	2,8	-6,4	0,9	0,3	4,9
Извоз (у %)	-6,9	15,0	5,0	0,8	21,3	5,7	10,2	11,9
Увоз (у %)	-19,6	4,4	7,9	1,4	5,0	5,6	9,3	6,8
Реалне зараде (у %)	0,8	1,0	0,2	1,1	-1,5	-1,5	-2,1	2,5

Табела 4: Кретање потрошње, инвестиција, извоза, увоза и реалне зараде у Србији (2009-2016)[39]

Промене у кретању потрошње и инвестиција имају одраза на кретање запослености. У периоду од 2009 до 2016 године приватна потрошња је била у паду. Изузетак представља 2011. 2015. и 2016. година када приватна потрошња показује раст, али је тај раст незнатан и креће се од 0,5% до 0,9%. Приватне инвестиције показују цикличне осцилације. Након позитивног раста 2011. и 2012. године оне улазе у период негативног раста током 2013. и 2014. године. Благи опоравак приватног инвестирања видљив је током 2015 и 2016 године.

Највећа појединачна ставка којом се приватна потрошња финансира јесу приходи од рада. Приходи од рада у посматраном периоду расту по јако ниској стопи, односно они су негативни, те је то основни разлог негативног тренда приватне потрошње и инвестиција. Државна потрошња и инвестиције у периоду од 2009. до 2016. године испољава негативну тенденцију, осим 2016. године када је раст ове потрошње од 4,9%. Негативни трендови инвестиција, односно незнатан раст приватне и државне потрошње указују да исти нису у корелацији са стопом кретања запослености односно са стопом смањења незапослености.

Кретање извоза и увоза одражава раст, односно пад активности у овим областима, па тиме и услове за подизање или смањење нивоа запослености.

[38] Види: Попов Ђ., (2015) Раст страних инвестиција у Србији – закон и шта још?, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Број 2/2015, Нови Сад, стр. 401-415.

[39] Извор: Министарство финансија: Билтен јавних финансија, број 152, април 2017. године

У периоду од 2013. године до данас присутан је тренд већег извоза производа и услуга из Србије у односу на увоз (табела 4). То може значити оживљавање појединих сектора привреде који су извозно орјентисани, али и стварање услова за раст запослености у овим областима.

4.3. Монетарна нестабилност и инфлација

Економска криза са другим негативним појавама, довела је до значајних негативних кретања у монетарној сфери које су праћене инфлаторним токовима. Раст инфлације има одраза на кретање реалног сектора економије. Отуда, решење конфликтног односа између инфлације и незапослености је важно питање економског успеха. Ниска стопа незапослености везана је са трендом убрзаног раста цена и обрнуто, висока стопа незапослености праћена је успореним растом цена. Кретање цена у економији Србије потврђује наведено становиште. Незапосленост је висока, а стопа инфлације последњих пар година је јако ниска (табела 5). Позитивни токови од 2013. године у монетарној сфери који су праћени ниском инфлацијом, могу са аспекта будућих кретања бити значајан иницијални фактор поспешивања инвестиција и раста привреде, што би допринело отварању нових радних места и расту запослености. Наравно, позитивни ефекти у монетарној области[40] морају бити синхронизовани и пропраћени и у оквиру осталих сектора економске делатности, да би се и на тржишту рада основни циљеви економске политике остварили.

Година	Стопа инфлације
2007	11,0
2008	8,6
2009	6,6
2010	10,3
2011	7,0
2012	12,2
2013	2,2
2014	1,7
2015	1.5
2016	1,6
јануар – април 2017	3,2

Табела 5: Кретања потрошачких цена[41]

[40] У оквиру монетарне области нису сви ефекти позитивни, али су резулати у овој области бољи у односу на раније периоде, што даје основу носиоцима економске политике да са аспекта будућих догађаја могу значајно подићи ниво остварења пројектованих економских циљева.

[41] Извор: Министарство финансија: Билтен јавних финансија, број 152, април 2017. године.

4.4. Фискална политика

Фискалном политиком држава обезбеђује приходе и примања из којих ће финансирати расходе и издатке, односно функционисање своје законодавне, извршне и судске власти. Држава, зато захтева од јавног и приватног сектора, од појединаца и колективитата, да поштују законе и друге норме и да остварују своју улогу према држави у складу са правима и дужностима, а ради заштите националних интереса.[42]

У оквиру своје делатности, мерама пореске политике, држава креира одређени економски амбијент, те тиме на тржишту рада креира његову равнотежу, уређеност и социјалну заштиту учесника. На тржишту радне снаге равнотежа је успостављена у условима једнакости понуде и тражње за радом. Увођење пореске обавезе на цену рада за сваку јединицу рада, условљава раст трошкова рада послодавца. Послодавац увођењем пореза на рад, има обавезу да запосленима исплати уговорену цену рада, а носиоцу пореске власти пореску обавезу на исплаћену зараду, што за послодавца значи раст трошкова пословања. Циљ послодавца јесте реализација пословне активности уз остварење профита. Увођење пореске обавезе на зараду запосленог, може значити нарушавање равнотеже послодавца, јер му остаје мање средстава по основу профита. Уколико пореско оптерећење зарада запослених значи, смањење профита послодавца, то ће условити смањење тражње за радом на тржишту радне снаге, односно, довешће до раста незапослености.[43]

Остварени приходи од опорезивања зарада запослених одсликавају степен фискалне пресије у једном друштву, али и кретања на тржишту рада, раст или смањење запослености, односно пад или смањење тражње за радом.

Година	Порез на доходак грађана[44]	Порез на зараде[45]	Доприноси		
			ПИО	здравствено осигурање	незапосленост
2005	50.573,5	44.028,2	135.686,7	70.742,5	8.461,8
2006	63.644,2	54.124,0	171.237,1	85.912,8	10.404,9
2007	62.744,2	48.849,6	196.888,4	103.624,9	12.422,8

[42] Стајић Љ., Милошевић Г., (2017): Финансијска делатност државе као фактор економске безбедности – осврт на Републику Србију, Српска политичка мисао, Vol. 55, Но 1, Београд, стр. 181.

[43] Г. Милошевић, Л. Батуран, (2017), наведено дело, стр. 140.

[44] Износи су дату као укупност свих опорезивих прихода који су остварени по основу пореза на доходак грађана.

[45] Износи представљају само приход по основу пореза на зараде као дела пореза на доходак грађана. До октобра 2011. године расподела пореза на зараде између Републичког буџета и локалног нивоа власти вршила се у односу 60:40 у корист нивоа Републике, од октобра 2011. године тај однос је 20:80, односно 30:70 у случају Града Београда. Од јануара 2017. године тај однос је 74:26 у корист општина, 77:23 у корист градова и 66:34 у корист Града Београда.

2008	74.695,4	57.191,1	228.127,4	120.221,5	14.626,6
2009	71.308,0	58.310,3	235.408,4	122.744,3	14.788,7
2010	75.174,6	59.619,5	236.001,7	126.777,9	15.267,0
2011	70.284,7	53.723,3	256.460,0	135.861,7	16.486,5
2012	46.432,4	25.568,6	280.987,5	147.567,4	17.945,9
2013	43.376,6	23.629,3	313.787,9	154.642,7	18.797,3
2014	44.820,6	21.970,2	341.834,6	147.142,1	19.491,6
2015	44.825,2	22.093,5	354.368,0	132.676,6	19.319,6
2016	47.675,4	22.806,5	368.996,9	137.282,9	20.163,7
I квартал 2017	15.512,3	9.520,0	124.459,6	46.256,0	6.782,3

Табела 6: Остварени приходи од пореза на зараде и доприноса за обавезно социјално осигурање у Србији[46]

У посматраном периоду од 2005. до првог квартала 2017. године, можемо уочити кретање пореских прихода и прихода од доприноса за обавезно социјално осигурање запослених. Приходи од пореза на доходак грађана и доприноса за обавезно социјално осигурање расли су од 2005. до 2010. године. У периоду од 2010. до 2014. године приходи од пореза и доприноса изражавају тренд пада. Пад је нарочито био изражен 2012. године. Тенденција раста пореких прихода и доприноса од социјалног осигурања видљива је од 2014. до првог квартала 2017. године.

Ако сада у анализу укључимо кретање запослености, односно незапослености за референтни период, можемо уочити да је кретање прихода од пореза на зараде и доприноса за обавезно социјално осигурање било потпуно неконзистентно са кретањем формалне запослености у периоду од 2012. до 2017. године. Обим остварених фискалних прихода од рада не одражава званично изражен степен раста запослености, односно смањења незапослености.[47] Остварени фискални приходи на опорезивање рада за 2014, 2015, 2016. и први квартал 2017. године, и поред смањења зарада у јавном сектору, морали би бити у једном приближно равнотежном односу према кретању незапослености, односно, веза између кретања запослености и остварених фискалних прихода од рада мора бити јасно изражена.

[46] Извор: Министарство финансија: Билтен јавних финансија, број 152, април 2017. године, (мил. динара).

[47] Указујемо на могућност постојања релативне непоузданости података РЗС о кретању запослености.

4.5. Приватизација

Процес приватизације, односно трансформације државне и друштвене својине у приватну (приватизација) представља основ и кључ свих осталих транзиционих промена. Реч је о значајнијем процесу у целокупној транзицији српске привреде. Она се јавља као нужност зато што ранији систем није био економски ефикасан, већ је бележио све ниже стопе раста и све слабији квалитет производње у односу на тржишне привреде.

У периоду од 2002. до априла 2017. године продата су 2.424 предузећа.[48] Укупан приход од приватизације износи 2.681,9 мил. евра, а укупне инвестиције око једну милираду евра.[49] Кроз процес приватизације обухваћено је 343.512 запослених лица у овим предузећима. У оним предузећима где процес приватизације није адекватно реализован запослени су остајали без посла и тиме подизали ниво понуде рада на тржишту. У наредном периоду потребно је завршити процес приватизације, односно извршити рационализацију запослених у јавним прдузећима.

Година	Број продатих предузећа	Број запослених у приватизованим предузећима
2002	210	37.284
2003	639	77.490
2004	232	38.128
2005	313	57.105
2006	270	40.370
2007	290	39.962
2008	246	25.438
2009	87	7.504
2010	31	1.838
2011	14	2.238
2012	13	1.710
2013	7	690
2014	6	2.848
2015	54	4.581
2016	7	5.010
2017	5	1.316
Укупно	2.424	343.512

Табела 7: Резултати приватизације предузећа[50]

[48] У периоду од 2002. до априла 2017. године продата су предузећа и то: 81 на тендеру, 1.517 на аукцији,781 на тржишту капитала, 43 продајом капитала и два продајом имовине.

[49] Продајом мањинског пакета акција на берзи 1.068 претходно приватизованих предузећа од стране Акцијског фонда, остварен је приход 93,5 мил. евра.

[50] Извор: Министарство финансија, Билтен јавних финансија број 152.

4.6. Сива економија

Савремена привреда, а посебно земље у транзицији, сусрећу се са низом појавних облика сиве економије, која на најсуптилнији начин разара начело пословности и етичке норме, рушећи економски, производни и тржишни амбијент. Нелегална економија је нус производ привредног система, њено ширење и одржавање ван дозвољених граница пouздан је симптом лошег функционисања привредног система и знак да треба преузети мере за њено санирање. Комплекс сиве економије је врло сложен како у погледу појавних облика, тако и када су у питању узроци њеног настајања и последице које она изазива. Својим деловањем нелегална економија угрожава сектор производње, али и деловање регуларног тржишта радне снаге, јер нелојално конкурише читавој регистрованој привреди.

Велики пад БДП у Србији током економске кризе од 2008. године као и касније имао је одраз на смањење укупне запослености, посебно радника са непуним радним временом, што говори о недовољној флексибилности српског тржишта рада. У кризним ситуацијама управо категорија радника са непуним радним временом прва остаје без посла,[51] продукујући неравнотежу на тржишту рада у виду повећане понуде што имплицира, паду цене рада, али и расту сиве зоне тржишта рада. Незапослени, али и запослени услед недостатка средстава за егзистенцију решење налазе у обављању послова на сивом тржишту рада.

Велика незапосленост, представља фактор који поред негативног ефекта на тржишту рада утиче и на појаву сиве економије у другим секторима економске активности. Раст незапослености представља фактор у коме послодавци приморавају раднике да се одричу права која им држава законом гарантује.[52] У том смислу, уговара се неформални радни однос где се раднику исплаћује зарада која је нижа од законом прописане минималне зараде, не уплаћују му се доприноси за социјално осигурање, а и држава је ускраћена за приходе по основу пореза на доходак грађана. Оштећени су и други послодавци који послују по закону, јер трпе нелојалну конкуренцију од стране „сивог“ сектора који због јефтиније радне снаге има нижу цену производа или услуга.[53] Расту незапослености као и расту сиве зоне рада продукује и фискално оптерећење зарада. Обавезе по основу пореза и доприноса на рад су релативно високе што има за резултат смањење запослености. Послодавци остварују дати обим посла са мањим бројем радника, не толико да би подигли ниво продуктивности, већ да би смањили трошкове пословања, што доприноси расту неформалног тржишта.

---

[51] Ристановић В., Барјактаревић С.,: (2014), Динамика тржишта радне снаге у Србији, Економски погледи, Vol. 16, број 3, Косовска Митровица, стр. 9.

[52] Г. Милошевић, Л. Батуран, (2017), наведено дело, стр. 143.

[53] Г. Милошевић, Л. Батуран, (2017), наведено дело, стр. 143.

4.7. Недореченост законских норми

Свака земља обликује своје законодавство у складу са сопственим интересима, наравно уз уважавање одређених међународних стандарда (под условом да то не задире у њену самобитност). Законска решења важе како за државну, тако и за субјекте због којих су и донети. На доношење и примену закона делују фактори односа снага тако да се закони остварују и у свом неостваривању. Веома је важно да је неостваривање закона сведено на готово занемарљив ниво. Велики је број закона, подзаконских аката и других прописа, што отежава њихову јединствену примену. Ако су сви законски инструименти и елементи јасно и прецизно формулисани[54], односно ако је мање празнина у закону, норме ће се једноставније применити.

Неопходно је да законодавац јасно и на недвосмислен начин уреди одређену правну материју. То није лако учинити, јер је потребно време, али и спремност на ризик и критике. Неопходно је утврдити циљ и поставити чврст правни основ за једну модерно уређену државу са јасно одређеним економским, социјалним и политичким циљевима. То је и начин за промену културе и морала свих учесника нашег економског система.

4.8. Управљање људским ресурсима.

Економски развој, подстакнут брзим развојем науке и технике, многоструко утиче на афирмацију кадровске функције у пословању савремених предузећа. Техничко-технолошке и друштвене промене захтевају нове профиле кадрова, угрожавајући нека постојећа занимања. Примена савремене технологије, власничка трансформација, плурализам облика својине, тржишни критеријуми привређивања и нове стратегије отварања према светском тржишту намећу потребу за новом организацијом рада и управљања.

Предузеће има ефективну организациону структуру ако је у стању да перманентно задовољава потребе корисника и на тој основи остварује одређену економску корист. Да би организација била успешна, потребне су јој промене које значе нова кадровска решења. Захтеви правног лица усмерени ка новим кадровским решењима увек значе и промену равнотеже на тржишту рада. Без адекватних кадрова, требало би да буде јасно сваком доносиоцу одлука, нема могућности за развој сложенијих производних делатности, што сходно томе значи и да ће се потенцијални инострани инвеститори тешко одлучивати за инвестирање у таквој земљи, јер ће се соучити са несташицом кадрова који су преко потребни за одржавање такве производње.[55]

---

[54] Ј. Горчић, Д. Илић, (1996), Приручник о опорезивању, Ниш, стр. 82

[55] Попов Ђ., (2015), наведено дело, стр. 403.

5. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Приоритети Републике Србије морају бити убрзани економски развој, смањење спољног и унутрашњег дуга, окончање приватизације друштвених и државних предузећа и реструктурирање јавних предузећа, у складу са националним интересима. Важна претпоставка остварења наведених циљева јесте регулисање равнотеже на тржишту рада. Неравнотежа на тржишту рада изражена кроз велики број незапослених један је од узрок смањења економског богатства националне економије. Треба градити економски систем и институције које одговарају развојној структури људских ресурса, а које би омогућиле развој тржишта и отворену привреду.

Сложеност проблема неравнотеже српског тржишта рада се огледа у чињеници да постоји велика структурна неусклађеност у захтевима привреде за радном снагом и понудом рада. Због тога је неопходно одабрати и одговарајуће методе и правце за решавање проблема незапослености. Могуће мере решавања незапослености су: повећање обима укупне привредне активности; интензивирање инвестиционе политике; интензивирање политике образовања; смањење интензитета деаграризације; дугорочна политика тржишта рада; политика флексибилног запошљавања; легализација сиве економије, стимулисање повратка становништва у економски недовољно развијена подручја, спровођење мера за унапређење индустријске производње, пољопривреде и трговине, као и развој саобраћајне инфраструктуре.

Goran B. Milošević, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
G.Milosevic@pf.uns.ac.rs

Factors of Changes in the Working Power of Serbia

Abstract: *The labor market shows marked fluctuations between supply and demand, which basically reflects the economic environment of the Serbian economy.These changes in the labor market are the result of the country's economic policy, business conditions, legal regulations, social shocks, gray economy flows and other economic, social, legal and political factors. Employment growth in the workforce creates conditions for a higher level of employment of all economic resources, which will in the long run enable the growth of gross domestic product and a better position of all economic entities in the country.The state must develop instruments to develop a private initiative and create new jobs. It is necessary to create an environment that will stimulate investments and more employment of the economy, which will result in higher employment.*

Keywords: *political economy, markets, labor, unemployment, gross domestic product, inflation, monetary policy, fiscal policy, investment.*

Датум пријема рада: 04.10.2017.